

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY LỄ HỘI CHÙA DĨNH KẾ, THÀNH PHỐ BẮC GIANG

NGUYỄN VĂN TRƯỜNG

Email: vantruongit288@gmail.com

Học viên Cao học K7 QLVH - Trường ĐHSP Nghệ thuật TW

CONSERVATION AND DEVELOPMENT DINH KE PAGODA FESTIVAL, BAC GIANG CITY

TÓM TẮT

ABSTRACT

Lễ hội chùa Dĩnh Kế, phường Dĩnh Kế, thành phố Bắc Giang là một lễ hội truyền thống có từ lâu đời, có ý nghĩa quan trọng trong đời sống tâm linh của người dân nơi đây. Chùa Dĩnh Kế không chỉ thờ Phật, ngưỡng vọng các bậc hiền tài khoa bảng, mà còn tưởng nhớ công lao của sư tổ Trần Như - một vị sư thuộc thiền phái Trúc Lâm Yên Tử, người trụ trì khai móng chùa Dĩnh Kế. Chùa Dĩnh Kế là một danh lam cổ tự được nhiều tầng ni, tín đồ Phật tử ở khắp các địa phương về dự. Du khách đến dự lễ hội chùa Dĩnh Kế không chỉ để đi lễ Phật cầu may mà ở đây còn thu hút du khách thập phương về dự hội, về với phiên chợ Kế có đặc sản bánh đa, bánh đúc đã đi vào thơ ca từ bao đời.

Từ khóa: Lễ hội, chùa Dĩnh Kế, Trần Như, Trúc Lâm Yên Tử, du khách, địa phương

Dinh Ke Pagoda Festival at Dinh Ke ward, Bac Giang City is a longstanding traditional festival, extremely meaningful in the spiritual life of the people here. Dinh Ke Pagoda is not only Buddhist shrine, aspirations of talented academics, but also commemorate the merits of founder Tran Nhu - a monk belonging to Truc Lam Yen Tu, the abbot of the temple foundation Dinh Ke declaration. Dinh Ke Pagoda is famous for many ancient nuns, Buddhist followers in all localities. Guests coming to the Dinh Ke Pagoda festival is not only to pray for good luck, but here also attracts tourists from everywhere to attend, Dinh Ke's market day has a lot of local specialties such as pancakes, cakes went into poetry from the old days.

Keywords: Festival, Dinh Ke Pagoda, Tran Nhu, Truc Lam Yen Tu, tourists, local

Làng Dĩnh Kế nay thuộc phường Dĩnh Kế, thành phố Bắc Giang, tỉnh Bắc Giang là một làng cổ có truyền thống văn hóa đặc sắc và nổi tiếng với nghề làm bánh đa Kế từ thế kỷ XVIII. Trải qua thời gian, các thế hệ người dân nơi đây đã nối tiếp nhau đoàn kết, cần cù sáng tạo trong lao động để xây dựng nên một truyền thống văn hóa và hệ thống thiết chế tín ngưỡng phong phú đa dạng với đầy đủ các loại hình: đình, chùa, đền, nghề, miếu... Trong quá trình đô thị hóa, truyền thống văn hóa đó vẫn luôn được gìn giữ, vun đắp và bảo tồn, điều đó được thể hiện trong các lễ hội dân gian ở địa phương mà tiêu biểu là lễ hội truyền thống chùa Dĩnh Kế.

1. Lễ hội chùa Dĩnh Kế

Lịch sử hình thành: Lễ hội chùa Dĩnh Kế là một lễ hội truyền thống có từ lâu đời ở trong vùng, là hình thức sinh hoạt văn hóa tôn giáo của cộng đồng dân cư nơi đây và du khách thập phương nhằm tưởng nhớ công

lao của sư tổ Trần Như - một vị sư tổ thuộc thiền phái Trúc Lâm Yên Tử người trụ trì khai móng chùa Dĩnh Kế; đây cũng là nơi để gửi gắm ước mơ, khát vọng về cuộc sống ấm no, hạnh phúc của người dân. Trước đây, lễ hội chùa Dĩnh Kế được tổ chức trong 3 ngày từ ngày 15, 16, 17 tháng Ba (âm lịch) hàng năm với câu hát dân gian “Đón rằm hội Kế tháng ba/Không đi xem hội cũng già mất thân”. Năm 1990, UBND xã Dĩnh Kế (nay là phường Dĩnh Kế) tổ chức cuộc họp xét thấy tổ chức lễ hội ba ngày rất ảnh hưởng đến việc sản xuất nông nghiệp, do vậy UBND xã đã ra Nghị quyết tổ chức lễ hội chùa Dĩnh Kế vào hai ngày 5 và 6 tháng Hai (âm lịch) cùng với ngày giỗ sư tổ Trần Như và ngày hội đó được duy trì đến nay.

Chuẩn bị lễ hội: Hội chùa Dĩnh Kế được tổ chức rất chu đáo. Đảng, chính quyền, đoàn thể các tổ dân phố họp bàn thống nhất chương trình tổ chức lễ hội, kế đó, UBND phường ra quyết định thành lập Ban tổ chức lễ

hội do ông Phó Chủ tịch UBND phường làm Trưởng Ban, ông Cán bộ văn hóa phường làm Phó ban cùng một số ủy viên; đồng thời thành lập một số tiểu ban như: Ban khánh tiết, ban hậu cần, ban bảo vệ để phục vụ lễ hội... Mọi công việc chuẩn bị cho lễ hội được bắt đầu từ sáng ngày 5 tháng Hai (âm lịch), ban tổ chức cử người vệ sinh, dọn dẹp, lau chùi các đồ thờ tự trong chùa và khu vực xung quanh. Buổi chiều, theo thông lệ, sư trụ trì chùa Dĩnh Kế sẽ thỉnh kinh làm lễ rước nước để bao sái tượng Phật trong chùa. Các gia đình trong phường cũng tổ chức làm cỗ chay, cỗ mặn, gói bánh... để thờ cúng tổ tiên, dâng Phật và mời khách về dự hội.

Không gian tổ chức lễ hội: Lễ hội chùa Dĩnh Kế được tổ chức tại không gian của chùa Dĩnh Kế, ngôi chùa trở thành trung tâm chính của lễ hội. Trong không gian này, Ban tổ chức lễ hội cho dựng cờ hội trước chùa, treo băng rôn trên cổng chùa, dựng rạp để tổ chức các hoạt động của lễ hội và qui định chỗ cho các trò vui, quán hàng dịch vụ, dọc hai bên phố phường đều cấm cờ phướn dân gian. Không khí vào hội thực sự rộn ràng bắt đầu từ ngày 5 tháng Hai (âm lịch) để chờ giờ khai hội vào sáng ngày 6 tháng Hai. Mọi công việc chuẩn bị cho ngày hội đều phải được hoàn tất từ chiều ngày 5 để đến sáng ngày 6 tháng Hai, vào lúc 6 giờ sáng sẽ tiến hành tổ chức lễ rước.

Phần lễ: Lễ hội chùa Dĩnh Kế là lễ hội có nghi lễ trang nghiêm, thành kính. Nghi lễ trang trọng nhất là lễ rước vào ngày chính hội. Lễ rước ngày nay chính là lễ diễu hành của các tổ dân phố trong phường, lần lượt đi theo sự chỉ đạo của Ban tổ chức lễ hội. Đi đầu đám rước là các loại cờ quạt, chấp kích, gươm trường, bát bửu, dùi đồng phủ việt. Tiếp theo là kiệu, bên trên bày các loại đồ cúng như hương, nến, bánh kẹo, hoa quả. Đi cùng kiệu có hai lọng đỏ hai bên che cho kiệu và một tàn vàng đi liền sau kiệu. Thành phần tham gia vác cờ, khiêng kiệu trong cuộc rước là các nam thanh, nữ tú. Những người này do làng tuyển chọn, phải là những thanh niên nam nữ chưa xây dựng gia đình, ngoan ngoãn, là con cháu của những gia đình mẫu mực, có uy tín với làng xóm. Trang phục là áo nâu đỏ, đầu đội nón chóp, chân quấn xà cạp, thắt lưng màu vàng bỏ múi cạnh sườn, đầu chít khăn vàng bỏ múi. Đi sau cùng là các cụ lão ông, lão bà và các con quy. Cuộc rước được diễn ra hết sức long trọng với đủ cờ, quạt, chiêng, trống... Đám rước tới chùa, lễ được bày đặt lên bàn thờ Tổ. Dưới sự điều hành của sư trụ trì, các cụ dân thôn tế Tổ và tụng kinh niệm Phật vô cùng thành kính. Nhân dân và du khách thập phương cùng vào thắp hương và dâng lễ lên Đức Phật từ bi.

Phần hội: Sau lễ khai mạc, dâng hương là các màn trình diễn múa trống hội của các bậc cao niên phường Thọ Xương, múa quạt của người cao tuổi phường

Dĩnh Kế, múa kỳ lân, sư tử... diễn ra sôi nổi. Người dân trong hội cùng du khách thập phương cũng tỏa vào không gian lễ hội, náo nức cùng tiếng chiêng, tiếng trống cổ vũ cho những trò chơi dân gian truyền thống đặc sắc như: Đấu vật, cờ tướng, cờ người, chọi gà, đập niêu, hát Quan họ trên thuyền (đi trên mặt hồ trước cửa nghề Cáo)... làm tăng thêm không khí vui tươi cho ngày hội.

Tùy từng năm mà hội năm đó có tổ chức nhiều hình thức sinh hoạt văn nghệ hay trò chơi dân gian hay không. Tuy nhiên, riêng hát Quan họ trên thuyền thì hầu như năm nào cũng tổ chức. Có một điều đáng quý là quan họ ở hội chùa Dĩnh Kế chỉ hát phục vụ bà con và du khách chứ không kinh doanh. Vì vậy ở đây không có hiện tượng ngã giá - trả tiền. Chủ nhà mướn khách yêu quan họ thì mời nhau miếng trà, tặng nhau câu hát, khách thì trọng người biết giữ duyên quan họ cổ truyền.

Trong ngày chính hội, nhà chùa làm cơm chay cho tất cả con hương đệ tử và du khách thập phương về dự hội lễ Phật, cúng Tổ. Cơm chay do Ban tổ chức lễ hội và nhà chùa đứng ra lo liệu. Sửa soạn cỗ trong ngày hội là bà con trong vùng cùng với nhà chùa và được Ban tổ chức phân công nhiệm vụ cụ thể. Cỗ chay thanh đạm nhưng mọi người không kể sang hèn bình đẳng thụ lộc Phật nên hội chùa bao giờ cũng đông vui ấm áp tình nhân ái. Đây cũng là nét đẹp, nét độc đáo giản dị của lễ hội chùa làng xưa mà hội chùa Dĩnh Kế còn lưu giữ và duy trì được đến ngày nay.

Lễ hội chùa Dĩnh Kế phản ánh quá trình hình thành, phát triển của địa phương trong suốt các chặng đường lịch sử. Đây là một lễ hội có giá trị tiêu biểu về lịch sử, văn hóa, khoa học. Các giá trị ấy được kết tinh trong các giai đoạn thực hiện lễ hội: Cách tổ chức, nghi lễ, trang phục... Thông qua lễ hội đã góp phần cung cấp tư liệu cho các nhà nghiên cứu thuộc các lĩnh vực văn hóa, lịch sử, dân tộc học, Hán Nôm... trong việc tìm hiểu về lịch sử, văn hóa của vùng đất Dĩnh Kế từ xưa đến nay. Cũng qua việc tìm hiểu lễ hội, các nhà nghiên cứu có cái nhìn rõ hơn về lịch sử, phong tục tập quán của người dân vùng Kế, nơi chứa đựng trong nó vốn văn hóa dân gian phong phú, đặc sắc mang đậm nét cổ truyền vẫn được cộng đồng dân cư nơi đây lưu giữ và trao truyền cho thế hệ hậu sinh từ đời này qua đời khác.

2. Thực trạng lễ hội chùa Dĩnh Kế

Công tác quản lý và tổ chức lễ hội chùa Dĩnh Kế mặc dù đã đạt được những kết quả đáng ghi nhận. Tuy nhiên, thực trạng lễ hội chùa Dĩnh Kế hiện nay còn một số tồn tại sau:

Một là, do một bộ phận quần chúng dân địa phương và du khách thập phương chưa hiểu hết về giá trị của

CULTURE

lễ hội chùa Dĩnh Kế nói riêng, hiểu rõ về giá trị của lễ hội truyền thống nói chung nên việc gìn giữ và phát huy bản sắc văn hóa của dân tộc vẫn còn hạn chế. Nội dung chương trình trong lễ hội còn chung chung, nặng về hình thức sân khấu hóa hiện đại và trình diễn nghệ thuật của các đoàn văn nghệ. Trong lễ hội chùa Dĩnh Kế, tại khu vực hai bên trước cổng chùa và khu vực xung quanh chùa tập trung quá nhiều hàng quán căng dẹt lều bạt gây mất mỹ quan cho lễ hội, sân tổ chức các trò chơi dân gian và kéo chữ hơi nhỏ làm cho người chơi không có diện tích để phô diễn tài năng, khiến các trò chơi giảm đi tính sôi động và hấp dẫn đối với người xem.

Hai là, công tác tuyên truyền, thực hiện nếp sống văn minh tại lễ hội chưa được thực hiện một cách triệt để, toàn diện để dẫn đến tình trạng ý thức của một bộ phận người tham gia lễ hội còn kém, có những hành vi ứng xử chưa văn hóa trong lễ hội và trong việc giữ gìn vệ sinh môi trường. Bên cạnh đó, nhận thức của cấp chính quyền và nhân dân về vai trò, giá trị của lễ hội chưa thực sự toàn diện để có quan điểm và thái độ ứng xử phù hợp với lễ hội. Công tác quản lý nhà nước chưa theo kịp tình hình thực tiễn, còn chậm xây dựng và điều chỉnh các văn bản của nhà nước về quản lý và tổ chức lễ hội cho phù hợp với từng loại hình lễ hội ở địa phương, đôi lúc việc thực hiện các văn bản của cơ quan có thẩm quyền về quản lý lễ hội còn chưa được nghiêm túc và triệt để.

Ba là, không gian tổ chức lễ hội khá hẹp nên làm hạn chế các hoạt động của lễ hội; Kinh phí dành cho tổ chức lễ hội và các hoạt động trong lễ hội còn hạn chế nên không tổ chức được các hoạt động phong phú, đa dạng trong nội dung của lễ hội. Các hoạt động nghi lễ và các trò chơi được tiến hành trong lễ hội đều không tái hiện nguyên trạng kịch bản gốc đã có mà thường bị cắt xén và pha tạp nhiều. Đây cũng là một nguyên nhân làm giảm tính cuốn hút của lễ hội. Phân hội mặc dù đã được phục dựng lại một số trò chơi dân gian truyền thống nhưng vẫn chưa tạo được sự thu hút, hấp dẫn đối với lớp trẻ. Việc tổ chức, hoạt động trong phân hội năm sau rập khuôn giống năm trước nên chưa tạo được điểm nhấn, sự khác biệt và lôi cuốn.

Bốn là, một yếu tố hạn chế nữa đó là việc người ta lợi dụng vào những ngày diễn ra lễ hội để tụ tập thành những nhóm riêng lẻ và tổ chức cờ bạc đỏ đen ăn tiền như: chơi chọi gà, tổ tôm, xóc đĩa... Đây là một hiện tượng đã trở thành thực trạng gây ảnh hưởng không tốt với cộng đồng địa phương và du khách tham quan. Thực tế đã có nhiều người chơi đỏ đen trong các sới bạc do xích mích dẫn đến xô xát rồi gây gỗ đánh nhau. Và điều tệ hại hơn, đó là một thói xấu nếu không triệt để nghiêm cấm sẽ khiến lớp trẻ bắt chước làm theo, gây ảnh hưởng đến đạo đức, thuần phong

mỹ tục, truyền thống tốt đẹp của quê hương, làm giảm đi ý nghĩa của ngày lễ hội.

Qua sự khảo sát, trải nghiệm thực tế diễn ra hoạt động lễ hội chùa Dĩnh Kế, tác giả nhận thấy hiện nay có một hiện tượng đang dần phổ biến trong hoạt động tổ chức lễ hội đó là xu hướng thể tục hóa. Đây là một hiện tượng đang dần trở nên phổ biến trong đông đảo tầng lớp nhân dân, đặc biệt là giới trẻ. Một số đông những người trẻ tuổi ngày nay đang ngày càng thờ ơ với những giá trị văn hóa truyền thống trong đó có lễ hội cổ truyền. Điều này đưa đến nguy cơ các giá trị văn hóa truyền thống của lễ hội sẽ có nguy cơ bị mai một.

Những hạn chế nêu trên phần nào làm giảm đi yếu tố tốt đẹp, giá trị tâm linh và ảnh hưởng đến văn hóa truyền thống và tập quán của cộng đồng.

Để lễ hội truyền thống chùa Dĩnh Kế xứng tầm với giá trị của nó, lôi cuốn được sự tham gia đông đảo mọi người, phát huy được thế mạnh của địa phương, đòi hỏi các nhà quản lý cần có các biện pháp hữu hiệu, thiết thực để khắc phục những hạn chế, bất cập nêu trên trong lần tổ chức lễ hội tiếp theo.

Việc còn tồn tại một số hạn chế trong hoạt động tổ chức và quản lý lễ hội chùa Dĩnh Kế như đã đề cập đến do một số nguyên nhân sau:

Công tác tuyên truyền, thực hiện nếp sống văn minh tại lễ hội chưa được thực hiện một cách triệt để, toàn diện dẫn đến tình trạng ý thức của một bộ phận người tham gia lễ hội còn kém, có những hành vi ứng xử chưa văn hóa trong lễ hội và trong việc giữ gìn vệ sinh môi trường. Bên cạnh đó, nhận thức của cấp chính quyền và nhân dân về vai trò, giá trị của lễ hội chưa thực sự toàn diện để có quan điểm và thái độ ứng xử phù hợp với lễ hội.

Công tác quản lý nhà nước chưa theo kịp tình hình thực tiễn, còn chậm xây dựng và điều chỉnh các văn bản của nhà nước về quản lý và tổ chức lễ hội cho phù hợp với từng loại hình lễ hội ở địa phương, đôi lúc việc thực hiện các văn bản của cơ quan có thẩm quyền về quản lý lễ hội còn chưa nghiêm túc và triệt để.

Không gian tổ chức lễ hội khá hẹp nên làm hạn chế các hoạt động của lễ hội; Kinh phí và các hoạt động trong lễ hội còn hạn chế nên không tổ chức được các hoạt động phong phú, đa dạng trong nội dung của lễ hội. Các hoạt động nghi lễ và các trò chơi được tiến hành trong lễ hội đều không tái hiện nguyên trạng kịch bản gốc đã có mà thường bị cắt xén và pha tạp nhiều. Đây cũng là một nguyên nhân làm giảm tính cuốn hút của lễ hội. Phân hội mặc dù đã được phục dựng lại một số trò chơi dân gian truyền thống nhưng

vẫn chưa tạo được sự thu hút, hấp dẫn đối với lớp trẻ. Việc tổ chức, hoạt động trong phần hội năm sau rập khuôn giống năm trước nên chưa tạo được điểm nhấn, sự khác biệt và lôi cuốn.

3. Đề xuất những giải pháp

Để bảo tồn lưu giữ giá trị truyền thống của lễ hội chùa Dĩnh Kế trong thời gian tới, tác giả bài viết đề xuất những giải pháp sau:

Thứ nhất, cần nghiên cứu, tiến hành tư liệu hóa đối với lễ hội chùa Dĩnh Kế. Theo đó, cần nghiên cứu kỹ về giá trị của lễ hội đồng thời thực hiện ghi âm, ghi hình toàn bộ diễn trình của lễ hội, có thể đưa những thước phim tư liệu lên các website chuyên về di sản văn hóa của tỉnh Bắc Giang nhằm tuyên truyền, quảng bá, giới thiệu về di sản văn hóa này.

Thứ hai, khôi phục, duy trì và phát triển các trò chơi dân gian diễn ra trong lễ hội như: đấu vật, leo cầu kiều bắt vịt, bịt mắt đập niêu... cùng với diễn xướng dân gian như hát Quan họ, diễn Tuồng, Chèo... phục vụ du lịch và tạo doanh thu cho nhân dân quanh vùng. Bảo tồn và phát triển đó là sự kết hợp giữa truyền thống với hiện đại. Do vậy địa phương nên tổ chức các trò chơi mới, thi hát văn nghệ quần chúng, bóng đá, bóng chuyền các giải giao hữu, biểu diễn ca nhạc trong lễ hội... tạo nguồn thu cho lễ hội.

Thứ ba, tăng cường cán bộ văn hóa được đào tạo về chuyên ngành quản lý di tích, lễ hội cho cấp cơ sở nhằm đáp ứng được công tác tổ chức, quản lý lễ hội ngày một hiệu quả hơn. Ngoài ra, cần phải hoàn thiện và nâng cao công tác tổ chức, quản lý lễ hội trên địa bàn. Xây dựng, bồi dưỡng, đào tạo đội ngũ cán bộ quản lý nhà nước và chuyên môn nghiệp vụ: Đào tạo, nâng cao năng lực quản lý văn hóa, bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể cho cán bộ, lực lượng làm công tác văn hóa thông tin cấp cơ sở kỹ năng thực hành quản lý và tổ chức lễ hội.

Thứ tư, trong thời buổi kinh tế thị trường, nhà nước không có nhiều kinh phí để tài trợ, do đó chính quyền và nhân dân phường Dĩnh Kế cần tổ chức huy động nguồn lực xã hội hóa, kêu gọi đầu tư của các doanh nghiệp, doanh nhân trong và ngoài tỉnh đầu tư cho lễ hội, xây dựng quê hương, phát huy nội lực sẵn có để phát triển.

Thứ năm, tăng cường kiểm tra việc thực hiện pháp luật về di sản văn hóa, quản lý và tổ chức lễ hội. Tăng cường công tác thanh tra, kiểm tra trước, trong và sau khi tổ chức lễ hội, kịp thời ngăn chặn và xử lý nghiêm các vi phạm, đặc biệt là các hành vi lợi dụng di tích, lễ hội để trục lợi, kích động bạo lực, lưu hành, kinh doanh văn hóa phẩm trái phép và các hành vi vi phạm pháp luật khác. Nâng cao vai trò của chính quyền địa phương và ban tổ chức lễ hội trong việc vận động, tuyên truyền, hướng dẫn nhân dân mặc trang phục

lịch sự khi đến lễ hội, tham gia hành lễ đúng với nghi thức của nhà chùa. Tăng cường sự phối hợp giữa các ngành, các cấp về quản lý lễ hội, có cơ chế phối hợp chặt chẽ, chế độ trách nhiệm rõ ràng, tăng cường vai trò giám sát, thanh tra, kiểm tra, xử lý kịp thời các hiện tượng tiêu cực để lễ hội được diễn ra lành mạnh, đúng hướng chỉ đạo của cơ quan quản lý cấp trên.

Thứ sáu, chính quyền địa phương cùng Ban tổ chức lễ hội chùa Dĩnh Kế cần tăng cường đẩy mạnh công tác quản lý, giữ gìn vệ sinh môi trường, cảnh quan di tích và không gian sinh hoạt của lễ hội. Ban tổ chức cần phân công cho một tổ thu gom rác thải, tổ chức và bố trí khu vệ sinh công cộng đủ tiêu chuẩn phù hợp với quy mô của lễ hội nhằm phục vụ công chúng và khách tham quan về dự hội. Phải có biện pháp ngăn ngừa và phòng chống các hoạt động gây ô nhiễm môi trường, xâm hại đến di tích. Tuyên truyền, hướng dẫn mọi người cùng tham gia vào công tác giữ gìn vệ sinh môi trường xanh - sạch - đẹp, vì một lễ hội an toàn, tiết kiệm, lành mạnh.

Tóm lại, Dĩnh Kế là vùng đất cổ với bề dày lịch sử và truyền thống văn hóa. Bảo tồn, kế thừa, phát huy, phát triển những giá trị tích cực của văn hóa lễ hội chùa Dĩnh Kế là góp phần xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. **Toan Ánh (1997)**, *Tim hiểu phong tục Việt Nam qua lễ tết hội hè*, Nxb Đồng Tháp.
2. **Ban Chấp hành Đảng bộ phường Dĩnh Kế (2015)**, *Lịch sử Đảng bộ phường Dĩnh Kế*, Nxb Nhà in Báo Bắc Giang, Bắc Giang.
3. **Nguyễn Chí Bền (2002)**, *Lễ hội dân gian và du lịch Việt Nam trong giai đoạn hiện nay*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
4. **Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Bắc Giang (2001)**, *Địa chí Bắc Giang - Từ điển*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
5. **Tục lệ xã Dĩnh Kế (1924)**, **tổng Dĩnh Kế, phủ Lạng Giang, tỉnh Bắc Giang.**
6. **Trần Quốc Vượng (2003)**, *"Lễ hội: một cái nhìn tổng thể"* - Văn hóa Việt Nam tìm tòi và suy ngẫm, Nxb Văn học, Hà Nội.